

— kým v časoch veľkých vývinových zvrátov možno pobadať na jednej strane u úzkostlivých bádateľov skôr pozitivistické hľadisko, ktoré im jedine pripadá bezpečné v prevratovom chaose, a iní sa na druhej strane zasa oddávajú často i veľmi pochybným úvahám, využívajúc nedostatok pevnej teoretickej základne. Čo sa týka týchto — zväzda k tomu hneď napr. dnešná situácia fyziky — na to veľmi výstižne a poučne poukázal Ph. Frank a upozornil pritom konkrétne na fakt, že sa podobné javy vždy opakovali pri vývinových prevratoch. Ak sa vraj dnes vyhlasuje (Bavink, Eddington, Jeans), že súčasná fyzika je oproti „materializmu“ klasickej fyziky Galileiho a Newtona a matematická a eo ipso spiritualistická, to isté sa vyhlasovalo kedysi práve o tejto klasickej fyzike oproti antropomorfnému vysvetľovaniu prírodných javov v stredoveku. Newtonova teória, ktorá nahradila kauzalitu bezprostredného hmotného pôsobenia mechanikou bezprostredného pôsobenia hmôt na vzdialenosť, pozdávala sa mnohým zo stránky empirickej za málo uspokojujúcu (Huygens, Leibniz). No iní ju vítali ako spiritualistický triumf, tak isto ako niektorí prírodní filozofi pokladajú dnešnú fyziku za triumf nad „materializmom“ Newtonovej mechaniky. Materializmom akiste preto, že jednak zvykom, jednak že sa veľmi osvedčila v bežnej praxi, nadobudla objektivistickú črtu. Čo sa týka domnienky o spiritualistickej povahe matematiky, treba povedať tolko: Jeans a jeho druhovia sa racionalisticky nazdávajú, že tvorca matematických formúl určuje a diktuje súčasne aj svetu zákony; no zatiaľ veci sa majú tak, že matematika — ako sme dôvodili už predtým — je sústavou analytických viet, ktoré nič nevypovedávajú o svete, hoci ich možno aplikovať na skúsenosť. Jeansov omyl spočíva v tom, že si neuvedomil, že napr. názorné vlastnosti fyzikálnej geometrie môžu byť praktickou pomôckou matematickej geometrie, ale že samy nezasahujú do geometrických dedukcií, ktoré sú analytické. Podnes sa ešte až príliš často nechápe, že o istej sústave napr. fyzikálnych axiém možno uvažovať jednak len zo stránky ich logickej koherencie, a vtedy nevypovedávajú o reálnom svete, nakoľko sú iba systémom definícií, jednak ako o sústave empirických výrokov, a vtedy máme pred sebou nie už číro analytické vety, ale syntetické, ktoré nás informujú o reálnom svete. Je napr. rozdiel, ak vyslovím vetu „diamant je minerál, ktorý v škále tvrdosti má stupeň 10“ ako definíciu, ktorou je stanovené, že len ten minerál je diamant, ktorý má stupeň tvrdosti 10, alebo ak vyslovím výrok toho istého znenia, no ktorý je len pravdepodobnej platnosti ako všetky empirické výroky, nakoľko niet vyčerpateľných skúseností, ktoré by nám ho úplne overili. Ale ak podľa Franka Jeans a iní pokladajú svet za vybudovaný podľa viet čirej matematiky, mienia i to, že napr. Einstein použil pre svoju teóriu gravitácie aj staršie číro matematické teórie, vynájdene bez ohľadu na ciele fyziky. Avšak aj ony sú tak isto analytické a boli upotrebené len ako vhodný logický nástroj. Ak sa ostatne argumentuje, že zákony nadiktoval svetu čistý matematik, bolo by vraj možné takým pochybným právom tvrdiť už za čias „materialistického“ Newtona, že svet vytvoril matematik, nakoľko v Newtonových formulách hrá hlavnú úlohu „štvorec vzdialenosti“ a pojem „kvadrát čísla“ pochádza z rýdzej matematiky.

Z KNIHY VÝVIN VEDECKÉHO MYSLENIA, BRATISLAVA 1942

Oblasť kultúrnych vied. Z doterajších rozborov nám jasne vysvitlo, prečo sa kauzálne súvislosti sveta rozpadajú na dve základné kategórie, abiotickú a biologickú. Z biologickej oblasti vyrastá zvláštnou diferenciaciou sféra kultúrno-historická. Hoci táto sféra geneticky aj kotví v pôvodnej jednotnej biologickej základni, netraktujeme ju už

ako prirodovednú, ale pre jej dištinktný charakter ako osobitný okruh vedeckého poznania. V abiotickej oblasti, kde všetky jednotlivé disciplíny možno v konečnom dôsledku redukovať na fyzikálny základ, sa stretávame vlastne s obdobným zjavom: o týchto disciplínach „bezpečne platí, že všetky ich princípie sú naposledy fyzikálnej povahy, že teda vlastne nepredstavujú nič iného ako použitie fyziky na ohraničené oblasti prírodných javov, ktoré sú len z metodicko-praktických dôvodov vyzdvihnuté a urobené predmetmi osobitných vied... Vedy, ktoré sa zaoberajú soppkami alebo búrkami alebo parnými strojmi, dajú sa robiť do istého stupňa nezávisle od seba, pretože pre ich osobitné účely nie je potrebné sledovať javy až po ich posledný základ“.¹

Ak sa materiál anorganickej oblasti prírodných vied spomedzi všetkých vedeckých skúseností darí dosiaľ najlepšie systemizovať v jednotnú teoretickú štruktúru a aj pre javy vlastnej biologickej oblasti sa už rysujú kontúry ucelenej teoretickej kostry, poznatky kultúrnych či sociálnych vied sa najmenej podarilo doteraz syntetizovať z hľadiska jednotnej interpretačnej perspektívy. To jednak preto, že teoretický výskum týchto oblastí je dodnes najmladší, jednak pre zvláštnu, mnohotvárnú a premenlivú povahu ich materiálu.

A tak je pochopiteľné, že popri mysliteľoch, ktorí úlohu kultúrnych vied vidia v konštituovaní zákonov, sú i takí, ktorí možnosť kultúrnych vied i zásadne popierajú. Keď však lepšie nazrieme do tejto problematiky, všimneme si, že predpoklady generalizácie jednotlivých poznatkov sú naporúdzi aj v kultúrnych vedách, hoci je ich materiál pomerne najrozmanitejší a doteraz najmenej preskúmaný. Nápadná premenlivosť a neraz výlučný charakter kultúrnovedného materiálu je determinovaný osobitnými vývinovými a teleologickými zákonmi, ktorých v abiotických disciplínach niet. Tento výlučný charakter určuje pravú individualnosť biologických a kultúrnovedných faktov, kým v anorganic-kých odboroch podobné fakty sú len zdanlivo individuálne, nakoľko sú podmienené iba špecifickým stretnutím pochodov nevývinových a kvantitatívnych vlastností. Nemožno teda bez dôkladnejšieho vyšetrenia proste tvrdiť, že iba prírodné vedy boli generalizačné a nomotetické, kým kultúrne vedy by boli individualizačné či idiografické. V skutočnosti iba nomotetičnosť a nie idiografičnosť robí vedu vedou, ale vysvetľovanie zákonitostí daného materiálu je jej podstatnou úlohou. Jestvujú, pravda, i vedecké odbory, ktoré hlavný zreteľ upierajú na deskriptívny materiál, a nie na všeobecno, no je nepochybné, že i tento materiál musí veda organizovať a vysvetľovať z hľadiska nejakej teórie genetických súvislostí, vývinových faktorov a pod. Všade, kde sa stretávame ozaj s vedou, musí byť teda prítomná nejaká interpretačná báza.

Dialektika teórie a materiálu. Táto interpretačná základňa, pravdaže, nie je odjakživa hotová, ale je výsledkom vedeckého vývinu. Sám vedecký vývin je determinovaný dialektickou súhrou materiálu vedy a teórie. Obidve tieto zložky sú od seba závislé: teóriu formujeme a pozmeňujeme na základe poznávania materiálu, materiál zasa poznávame prostredníctvom teórie. Efektom tejto súhry je pokračujúca diferencovanosť teórie a stále lepšie a hlbšie poznávanie daného materiálu. Takto dialekticky a historicky treba nazerať na vedeckú teóriu. Ak z jednej strany naivný realizmus neberie ohľad na teóriu a neuvedomuje si, že naše chápanie reality závisí od daného stavu vedy, z druhej strany racionalizmus absolutisticky tvrdí, že všeobecné pojmy skúsenostnej vedy sú akési večné kategórie. Ako príklad k týmto vývodom možno uviesť, že B o h r o v a atomová teória platila kedysi ako veľmi adekvátny výraz reálnej skutočnosti. No ďalším experimentálnym skúmaním sa ukázalo, že treba pribrať zložité pomocné konštrukcie či aplikačné definície, ak sa má táto adekvácia udržať aj naďalej. Čoskoro však ani tieto prostriedky

¹ Moritz Schlick, *Naturphilosophie. (Die Philosophie in ihren Einzelgebieten, Berlin 1925, 398 — 9.)*

adekvácie nestačili a rozpor medzi teóriou a javovou skutočnosťou konečne determinoval potrebu rekonštruovať starú teóriu od základu. O to sa úspešne pokúsil na základe svojej vlnovej koncepcie de Broglie. Tak isto aj fakty a dokumenty kultúrnych vied nie sú materiálom, ktorý by mohla veda priamo a jednoznačne interpretovať, a spracúva a vykladá ho iba z vymedzeného hľadiska práve platnej teórie. A tak, ak určitá teória špecifickým spôsobom vysvetľuje časť materiálu, ktorý spadá pod jej kompetenciu, a o inú jeho časť prípadne vôbec nedbá, môže nastať, a často vskutku aj nastáva, prípad, že nová teória, ktorá vedeckým vývinom vystriedala teóriu starú, vrhne nielen nové svetlo na materiál traktovaný minulou teóriou, ale do svojho skúmania zahrnie a neraz i do centra svojej pozornosti umiesti aj materiál, o ktorý predošlá teória nedbala a ktorý odsúvala na bok. „Ohromný materiál z minulosti, uložený v dokumentoch a pamiatkach rozličného druhu, dostáva sa na stránky iba sčasti (a to nie vždy ten istý), pokiaľ teória oprávňuje a dáva možnosť uviesť do systému jeho časť pod tým alebo iným vyznačujúcim príznakom. Mimo teórie ani niet historického systému, lebo niet princípu, podľa ktorého by sa vymedzili fakty a dodal im zmysel.“²

Štruktúrne vlastnosti kultúrnych vied. Ako bolo povedané, vlastnosti jednotlivých konkrétnych kultúrnovedných poznatkov závisia od vývinu a stavu teoretických štruktúr. Kultúrnovedné odbory sa rozdeľujú na časť abstraktnú a deskriptívnu, ktoré, pravda, plynule do seba prechádzajú a ktoré sa vzájomne podmieňujú. Abstraktná, t. j. teoretická časť poskytuje kritériá interpretácie, zatiaľ čo deskriptívna vrstva prezentuje rukolapný materiál; ak je charakter opisu určený teóriou, vzor a vývin teórie je zasa podmienený konkrétnym materiálom. Kým v abiotickej oblasti je touto teóriou v samom základe teoretická fyzika a v biologickej sfére prírodných vied je ňou teoretická biológia, v kultúrnej oblasti je takouto bázou všeobecná sociológia a sociálna psychológia v širokom zmysle, keďže sociálne faktory determinujú z mnohého zretela psychologické javy a tak isto zvláštne schopnosti a aktivity jednotlivých psychických činiteľov ovplyvňujú sociálne procesy. Tieto elementárne kultúrnovedné zákonitosti sú spoločnou bázou všetkých osobitných individuálno-spoločenských funkcií (napr. obchod, veda, umenie a pod.), na ktoré sa priebehom dejín rozlíšili základné životné funkcie človeka a ktorých sa ako špecifických oblastí ľudskej činnosti ujímajú osobitné vedecké odbory. Pretože sú tieto odlišné aktivity na spoločnej základni sociálno-psychologickej skutočnosti nejakou funkčne spolu zviazané, musia vo všeobecnej sociálno-psychologickej teórii spolu štruktúrne súvisieť i jednotlivé kultúrnovedné odbory.

Okrem vedných oblastí, ktorých materiál je viac-menej homogenný, jestvujú i také sféry poznania, ktoré sú vyhranené výsledky vzájomného a úzkeho pôsobenia a prenikania viacerých rozdielnych ľudských činností, ako napr. politické dejiny: tu si musí veda v danom prípade vybudovať taký teoretický aparát interpretácie konkrétnych politických udalostí, ktorý organicky zlučuje viaceré špeciálne teoretické štruktúry v jednotný štruktúrny celok. Jednotlivé teoretické zložky takéhoto celku nie sú v ňom všetky rovnako závažné, ale jedny z nich sú podstatnejšie, iné menej významné, tak isto ako i v reálnej oblasti, ktorú tento celok teoreticky vyjadruje, niektoré faktory majú dominantnú úlohu (napr. ekonómia), iné vedľajšiu, pričom tieto podružné činitele, zrejme nie sú bez vplyvu na hlavné determinujúce faktory. Je už len otázka teoretického vývinu, či vedecká sústava vyjadruje správne a adekvátne túto koexistenciu reálnych faktorov. Toto je zásadná poznámka k otázke takých štruktúrnych konglomerátov, ako sú politické dejiny, ktoré sme uviedli za príklad. No homogénne sa nejaví kultúrnovedná realita ani z hľadiska všeobecnej sociálno-psychologickej teórie, nakoľko sa rozpadá,

² Boris Eichenbaum, *Literatúra a literárny život. Teória literatúry*, Trnava 1941, 140.

ako už bolo spomenuté, na faktor psychický a na faktor sociálny, ktorý určuje spôsob psychickej aktivity a sám je aktivitou človeka ustavične modifikovaný. Celkom homogénne nie sú ani jednotlivé odlišné a svojzákonné kultúrne oblasti, ako napr. literatúra ktorá musí rátať so zásahom rôznych cudzorodých činiteľov všeobecného kultúrneho milieua do svojho špecifika, ktorým je literárnosť; pravda, tento zásah nevojde do tohto špecifika mechanicky ako cudzí prvok, ale iba vo forme, ktorou naň ono reaguje.

Zákonitosti kultúrnovednej oblasti. Ak činnosť a tvorba človeka formuje existenčné prostredie, samo prostredie nie je ničím fixným a definitívnym, ale je premenlivé v celku i v častiach. Všeobecné dejiny kultúry nás poučujú, že táto premenlivosť, sprvu rôzno- smerná, dostávala čím ďalej tým určitejší smer a progresívnejší charakter, nakoľko človek časom vždy lepšie a lepšie poznáva prírodné a spoločenské zákonitosti a v dôsledku toho si ich vždy dokonalejšie podrobuje vo svoj prospech. Je to opäť dialektický vzťah, a to vzťah teoretického poznávania sveta a jeho praktického ovládania a organizovania. Kým v samých začiatkoch civilizácie prakticky a intelektuálne nezvládnuté milieua spravidla suverénne určovalo osudy človeka, dnes je už ľudský faktor ako určovateľ sociálnych procesov oveľa mocnejší a prenikavejší.

Každý kultúrny prínos človeka, ktorý nejako vyhovuje vývinovým tendenciám ľudskej spoločnosti, z hľadiska týchto tendencií hodnotíme kladne. V praxi toto hodnotenie nie je vždy jednoznačné a zhodné, nakoľko závisí od stavu poznania vývinových zákonitostí spoločnosti a tiež od osobitných skupinových a individuálnych záujmov. Spoľahlivé kritériá hodnotenia prinesie teda iba náležité prehĺbenie poznania prírodných a spoločenských procesov a istý stupeň konvergencie jednotlivých záujmových tendencií. Pravda, tu máme na mysli len hlavné vývinové línie, ktoré sa týkajú produkcie základných životných potrieb človeka a organizácie sociálnych vzťahov. Výsostnou úlohou sociálnej psychológie je preskúmať dialektické napätie sociálneho prostredia, ktoré je neustále v pohybe, a aktívnej schopnosti človeka reagovať naň tvorivým prínosom.

Táto reakcia nie je podmienená vždy priamo a racionálne, ale býva sprostredkovaná a sprevádzaná rozličnými afektmi. Ak nemá človek poruke vyvinutú teóriu o činiteľoch spoločenských funkcií a spoločnosť zároveň nedovoľuje, aby bola racionálne ventilovaná a aby sa propagovali nejaké projekty nových úprav sociálnej štruktúry, vtedy ústia napätia medzi danou situáciou a túhou po spoločenskej reorganizácii spravidla vždy v symbolické prejavy. Nesymbolický a adekvátny je prejav túhy po zlepšení sociálneho milieua len za okolností, keď je nalichavosť takýchto zlepšení príliš silná a mocensky realizovateľná; okrem toho musí byť naporúdzi aj nejaká sociologická teória. Tieto okolnosti musí mať na pamäti každý kultúrny historik, keď pristupuje k interpretácii dejinných prameňov a písomných prejavov z jednotlivých dejinných období, nakoľko tieto prejavy boli často len symbolickými formami skutočných potrieb; kým pritom tieto faktické potreby ľudskému rozumu unikali, symbolické prejavy sa chápali ako adekvátne realite.

Zákonitosti osobitných kultúrnovedných oblastí. Ak sa vývinové zmeny vedeckých teórií odohrávajú v celej rozlohe prírodných i kultúrnych vied, vedecký materiál podlieha vývinovým premenám len v biotickej časti; je to materiál kultúrnovedného okruhu a v prírodovedeckej oblasti je to materiál biologického okruhu.

Ako je dialekticky podmienený vývin teoretických štruktúr, tak je určený aj vývin materiálu všetkých biotických sfér poznania. Relatívne autonómne vývinové pohyby jednotlivých materiálnych okruhov sa obyčajne označujú ako imanentné zákonitosti. Tento názov, o ktorom sa u nás veľa diskutuje a ktorý zväzda k rôznym odchylným a neraz i nesprávnym poňatiám, je v prvom rade výrazom svojprávného špecifika danej sféry. To znamená, že nijaký vonkajší impulz nevchádza do tohto špecifika ako taký,

ale že ono naň reaguje svojzákonne. Špecifickosť danej biotickej sféry neslobodno ďalej chápať tak, akoby jej imanentné zákonitosti boli nejakým interným mechanizmom. Preto nie, lebo po prvé nie sú ani celkom izolované od ostatných sfér celkového biotického kontextu, a po druhé nie sú ani nijakým mechanickým samopohybom kvantitatívne determinovaným. Pojmom imanentného vývinu sa vyslovuje práve len trvanie špecifickosti danej sféry a jej vývinové premeny. Imanentný vývin je teda tvorivý proces, ktorý je špecificky determinovaný. Netreba azda ani pripomínať, že determinizmus nemusí značiť vždy len kvantitatívne určenie, ale aj kvalitatívne podmienenie tvorivého vývinu určitej špecifickej sféry. Tvorbu teda neslobodno chápať ako nesúvislý rad spontánnych a indeterminovaných akcií, akosi ex nihilo. Keby to tak bolo, nemohli by sme hovoriť o oblastných špecifikách a o nejakých vývinových zákonitostiach, ale iba o anarchickej náhodnosti. Pravda, ani osobnosť ako aktívny faktor tvorby nesmieme chápať ako deus ex machina. Produkt tvorby nie je teda mechanický ekvivalent alebo kvantitatívna rezultanta daných podmienok, ale je to prínos, vyrastený z danej špecifickej sféry za určitých stimulatívnych okolností, ktoré v nej vyvolali isté dialektické tenzie. Imanentný vývin teda predpokladá aj isté medzioblastné napätia. Roman Jakobson to dobre vysvetľuje na príklade takého špecifického radu, ako je poézia: „Poézia je síce celistvosť, vyznačená radom špecifických znakov a determinovaná ako celistvosť vlastnou dominantou — básnickosťou, ale zároveň je to súčiastka nadradených celistvostí — súčiastka kultúry a celkovej sústavy sociálnych hodnôt. Každá taká svojprávná celostná súčiastka je dirigovaná imanentnými zákonmi samopohybu, ale zároveň závisí od ostatných súčiastok tej istej sústavy: istá zložka sa mení, mení sa teda aj jej pomer k ostatným zložkám a tým aj tieto zložky.“³

Každá jednotlivá kultúrnovedná sféra ako relatívne samostatný sektor celkovej kultúrnej štruktúry podlieha teda neustálym dialektickým premenám tak vo svojom vlastnom špecifiku, ako aj vzhľadom na ostatné kultúrne sféry. A tak vývinové premeny určitej kultúrnej oblasti, napr. literatúry, javia sa tak, že jedno vývinové obdobie určuje druhé v podstate antiteticky. Vždy, keď určitý typ literárnej tvorby trvá dlhší čas, jej estetický účinok v danom kolektíve postupne ochabuje, a pociťuje sa stále naliehavšie potreba prebudovať ju v takom smere, aby opäť dosiahla intenzívnu estetickú účinnosť. Hlavný zmysel umeleckého diela je teda v jeho estetickej aktuálnosti. Opakovanie určitého spôsobu tvorby, ktorým sa táto aktuálnosť časom otupí a oslabí, javí spravidla istú zotrvačnosť, ktorá sa prekonáva, ako vidno z literárnej histórie, náhlou premenou tradovanej umeleckej štruktúry.

Jednotu umeleckej štruktúry, funkciu jej komponentov a ich vzájomné napätie zaručuje dominantná zložka diela; ona organizuje výstavbu danej štruktúry a ona býva tiež v prvom rade zasiahnutá pri procesoch aktualizácie. V takom prípade sa dominantna buď odsúva na okraj štruktúry a vo svojej úlohe sa vystrieda niektorou inou zložkou, alebo sa vôbec z diela odstráni. Objektívne hodnotenie diela sa teda musí diať z hľadiska jeho vývinového významu.

Ak určitú vymedzenú kultúrnu sféru možno charakterizovať celkom špecifickými znakmi, ktorými sa odlišuje od iných osobitných kultúrnych štruktúr, izolovať ju od nich celkom nemožno, lebo nejakým zákonitým spôsobom s nimi súvisí v celkovej kultúrnej superštruktúre. Ak sa niektorá sféra premení, ostatné sektory na túto zmenu svojím spôsobom rezonujú, lebo ich vzájomný pomer sa porušil. „Vzniká fotografia — menia sa úlohy a štruktúra maliarstva alebo vzniká film — menia sa úlohy a štruktúra divadla.“⁴

³ *Úvahy o básníctví doby husitské*. Slovo a slovesnosť II, 1936, 3.

⁴ Roman Jakobson, tamže, 3.

Zložitý je, pravda, i vzťah medzi určitou špecifickou kultúrnou sférou a všeobecným sociálnym milieum, nakoľko nijaká kultúrna sféra a nijaké spoločenské prostredie nie sú homogénne celky; okrem toho ich jednotlivé zložky sú často namierené aj proti sebe. Ani ten najpriamejší vzťah umenia spoločnosti nie je prostým odzrkadlením spoločenskej štruktúry, ale má len stimulatívny charakter: napr. keď literatúra na určitý faktový podnet vôbec reaguje, deje sa to tak, že ho spracuje svojimi špecifickými prostriedkami, takže on nevstupuje do literatúry ako mimoštruktúrálny prvok. Na vplyvy milieum reaguje teda daná umelecká štruktúra výhradne len v duchu svojich vlastných vývinových tendencií. Z druhej strany však voľba konkrétnej vývinovej cesty, nakoľko je vždy napodruzi celé pole možností vývinových deformácií, je podmienená vzťahom umeleckej sféry k celkovej kultúrnej štruktúre a jej jednotlivým sféram. V tom je záruka istej koordinácie vývinových ciest jednotlivých oblastných radov v rámci kultúrnej superštruktúry. Treba však s *Tyňanovom* a *Jakobsonom*⁵ zdôrazniť, že „metodologicky je záhubné skúmať súvzťažnosť systémov, ak nemáme na zreteli imanentné zákony každého systému“.⁶

ZO ŠTÚDIE NIEKTORÉ PROBLÉMY MODERNEJ NOETIKY

(Slovenské pohľady 1943, č. 12)

Každý pojmový výraz vyslovuje len tie vlastnosti reality, ktoré možno postrehnúť z istého zorného uhla, a okrem toho toho ani tieto vlastnosti, selektívne ponímané, nemožno totálne obsiahnuť v teoretickej skratke. Denominančná funkcia nie je teda prostým priradením slova k reálnemu predmetu a každý termín už pred svojou aplikáciou má nejaký obsah, ktorý je formulovateľný a definovateľný inými pojmami tej istej vedeckej štruktúry poznatkov. A tak denominácia nie je, ako by sa sprvu zdalo, holým slovným priradením, ale implicite vždy vetným. Fixácie jednotlivých vedeckých pojmov vo forme definícií treba chápať z hľadiska teoretického vývinu, pravda, iba ako provizórne, t. j. platné tak dlho, kým sa v experimentálnej práci dobre osvedčujú. Pretože o platnosti nijakého empirického výroku nemožno rozhodnúť s úplnou istotou, ale len s určitým pohyblivým stupňom pravdepodobnosti, nijaký subjektívny pocit istoty pri sémantickej verifikácii nemá absolútnu objektívnu hodnotu. Ak chceme dosiahnuť vysoký stupeň objektívnej platnosti nejakého výroku, treba spraviť celú sériu testov, sústredených na daný predmet verifikácie. Pravda, i takýmto dôkladným postupom dosiahnutá vysoká platnosť výroku je zásadne len provizórna, kým totiž vývinovým premenám nepodľahne celá teoretická štruktúra, do ktorej výrok spadá.

⁵ *Problémy skúmania literatúry a jazyka. Teória literatúry*, Trnava 1941, 103.

⁶ „V teórii hudby napr. sa princíp imanencie (t. j. „samopohybu“ štruktúry vo vývoji) pre netematickosť tohto umenia i pre jeho pomerne značné vyradenie z praktických súvislostí ponúka temer sám sebou; v maliarstve, ktoré svojou základnou tematickosťou je značnejšie vklínené do všeobecného kultúrneho kontextu, je situácia imanentného vývojového skúmania už obťažnejšia: v teórii literatúry je však cesta k nemu najmenej ľahká, ale práve preto plodná; jej obťažnosť tkvie v tom, že tu tematickosť pribúda ešte myšlienkový (reflexívny) prvok, včleňujúci literatúru — vedľa súvislosti s všeobecne kultúrnym vývojom — aj do dejín ľudského myslenia.“ Jan Mukařovský, *Kapitoly z české poetiky* I, Praha 1941, 30.